

Arthur Schopenhauer

O VŮLI V PŘÍRODĚ

ÚVOD

Přerušuji šestnáctileté mlčení,[1] abych těm nemnohým, kteří předběhli čas a mé filosofii věnovali pozornost, prokázal několik tvrzení, jež má filosofie získala od nezaujatých, s ní neseznámených empiriků. Jejich cesta zaměřená na pouhé zkušenostní poznání na svém konci odhalila právě to, co má nauka postulovala jako to metafyzické, z něhož lze vůbec zkušenost vysvětlit. Tato okolnost je o to povzbudivější, že můj systém vyznamenává před všemi ostatními. Ty totiž, nevyjímaje ani ty nejnovější od Kanta, nechávají mezi svými výsledky a zkušeností ještě širokou propast, a dokonce schází hodně, aby sestoupily až bezprostředně ke zkušenosti a nechaly se jí dotknout. Má metafyzika se

---

[1] To jsem napsal v roce 1835, kdy jsem sestavoval tento spis. Od roku 1818, na jehož sklonku vyšel *Svět jako vůle a představa*, jsem totiž nic nepublikoval. Latinské zpracování mého *Pojednání o vidění a barvách*, jež vyšlo už roku 1816 a jež jsem roku 1830 včlenil do 3. svazku *Scriptores ophthalmologici minores*, vydávané J. Radiem, nemohu považovat za přerušování onoho mlčení.

tím osvědčuje jako jediná, která má skutečně společný hraniční bod s fyzickými vědami, bod, k němuž jí tyto vědy vyšly vstříc vlastními prostředky, takže se skutečně na ni napojují a souhlasí s ní. K tomu však nedospěly ani tak, že by se točily a nutily podle metafyziky, ani tím, že metafyzika z nich byla skrytě předem vyabstrahována a nyní by podle schelingovských manýrů shledávala apriorním, co učila aposteriorním. Nikoli. Empirické vědy i metafyzika se samy od sebe, bez jakékoli úmluvy setkaly v témže bodě. Proto můj systém na rozdíl od všech ostatních nevisí ve vzduchu, vysoko nad veškerou realitou a zkušeností, nýbrž sestupuje na pevnou půdu skutečnosti, kde fyzické vědy toho, kdo se učí, opět pozvednou.

Zde uváděná cizí a empirická potvrzení postihují celkově jádro a hlavní bod mého učení, jeho vlastní metafyziku, tedy onu paradoxní základní pravdu, že to, co Kant jako *věc o sobě* postavil proti pouhému *jevu* (který já rozhodněji zvu *představou*) a co pokládal za naprosto nepoznatelné, není nic jiného, než to, co je nám bezprostředně známo, co je pro nás přímo důvěrné a co v nitru svého vlastního já nacházíme jako *vůli*. Tato pravda říká, že *vůle* na rozdíl od mínění všech dosavadních filosofů je neoddělitelná od *poznání* a že poznání je dokonce jejím pouhým výsledkem, tedy něčím naprosto sekundárním a pozdějšího původu. *Vůle* se přitom od poznání zásadně liší a je na něm zcela nezávislá, tedy může být a projevovat se i bez něj, což se skutečně děje v celé přírodě, od živočišné říše dolů. Dále ona pravda říká, že tato *vůle* jako jediná věc o sobě, to jediné opravdu reálné, jediné původní a metafyzické ve světě, kde vše ostatní je jen jevem, tj. pouhou představou, propůjčuje každé věci, ať by byla jakákoli, sílu, díky níž může existovat a působit.

Že totiž nejen svévolné akce zvířecích bytostí, ale i organický provoz jejich živého těla, dokonce i jeho tvar a povaha, dále i vegetace rostlin a konečně i krystalizace v anorganické říši a vůbec každá původní síla, která se manifestuje ve fyzických a chemických jevech, ba sama tíže – o sobě a mimo jev, což pouze znamená mimo naši hlavu a její představu – že toto vše je přímo identické s tím, co v sobě samých nacházíme jako *vůli*, o níž máme tu nejbezprostřednější a nejintimnější znalost, jaká je vůbec možná. Že dále jednotlivé projevy této vůle se uvádějí do pohybu u poznávajících, tj. živočišných bytostí prostřednictvím motivů, neméně však v organickém životě živočichů a rostlin prostřednictvím podráždění, v anorganické říši konečně pouhými příčinami v nejužším smyslu slova, přičemž odlišnost se týká pouze jevu. Že naproti tomu poznání a jeho substrát, intelekt jsou od vůle zcela odlišné, pouze sekundární, že to je jen doprovodný fenomén vyšších stupňů objektivace vůle, pro ni samou nepodstatný, závislý na jejím jevu v živočišném organismu, proto fyzický, ne metafyzický jako vůle sama. Že tedy z absence poznání nelze usuzovat na absenci vůle. Vůli lze naopak prokázat ve všech jevech přírody bez poznání, jak vegetabilní, tak anorganické, a tedy neplatí, jak se lidé dosud bez výjimky domnívali, že vůle je podmíněna poznáním, ale že poznání je podmíněno vůlí.

A právě tato základní pravda mého učení, znějící tak paradoxně ještě i nyní, dostala nanejvýš překvapující potvrzení od empirických věd, které jdou co možná z cesty veškeré metafyzice, ale síla pravdy je i na jejich cestě táhne k mé pravdě. Dospěly k tomu teprve po zveřejnění mého díla, avšak zcela nezávisle na něm, během mnoha let. Že se jejich potvrzení dostalo právě

tomuto základnímu dogmatu, je výhodou v dvojitěm ohledu. Jednak totiž proto, že to je základní myšlenka podmiňující všechny ostatní části mého díla, a jednak proto, že se potvrzení od cizích, na filosofii zcela nezávislých vědách mohlo dostat jenom mému základnímu dogmatu. Sice i uplynulých sedmnáct let, kdy jsem se stále zabýval svou naukou, přineslo četné doklady též jejím ostatním částem – etické, estetické, logicko-myšlenkové, jedině tyto důkazy však vyšly svou povahou z půdy skutečnosti a bezprostředně se týkají samotné filosofie. Proto nemohou nést charakter cizího svědectví a to, že jsem je pochopil já sám, neznamená, že nejsou tak nutné, nedvojznačné a pádné jako důkazy týkající se vlastní metafyziky, nejprve dodané jejím korelátém, *fyzikou* (to slovo беру v širokém starověkém smyslu). Když totiž fyzika či přírodní věda vůbec sleduje ve všech svých oborech svou vlastní cestu, musí posléze dospět k bodu, kdy jsou všechna její vysvětlení u konce. To je právě to *metafyzické*, co fyzika vnímá jen jako své hranice, za něž dále nemůže, u nichž se zastaví a svůj předmět přenechá metafyzice. Proto Kant právem prohlásil: „Je očividné, že ty nejprvnější zdroje účinků přírody musí být veskrze námětem metafyziky.“ (Von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte, § 51.) To je tedy pro fyziku nepřístupné a neznámé, u toho její bádání končí a po svých výkladech to musí předpokládat jako dané. Označuje to výrazy jako přírodní síla, životní síla, tvořivý pud apod., jež neříkají víc než x, y, z. Když se však v jednotlivých příznivých případech zvláště důvtipným a pozorným badatelům v oblasti přírodních věd poštěstí vrhnout kradmý pohled za tuto omezující oponu, nebudou jen cítit hranice jako takové, ale budou vnímat i jejich povahu a zabrousí do oblasti

metafyziky ležící na druhé straně. Takto obšťastněná fyzika nyní prozkoumané hranice přímo a výslovně označí jako to, co jí v té době zcela neznámý metafyzický systém, beroucí si své důvody ze zcela jiné oblasti, postuloval jako pravou vnitřní podstatu a poslední princip všech věcí, které vůči němu uznává jen jako jevy, tj. představy. Tyto odvážné, různorodé badatele musíme vnímat jako horníky, kteří v lůně země ze dvou vzájemně vzdálených bodů razí proti sobě dvě štoly, dlouho pracují v podzemní temnotě, spoléhají jen na kompas a vodováhu, až konečně zažijí vytouženou radost – uslyší údery kladiv proti sobě. Tito badatelé totiž nyní poznávají, že dosáhli dlouho marně hledaného styčného bodu mezi fyzikou a metafyzikou, které se jako země a nebe nikdy nechtěly setkat, že nastává smíření obou věd a je nalezen jejich spojovací bod. Filosofický systém, který prožívá tento triumf, tím získává tak silný a dostatečný vnější důkaz své pravdy a správnosti, že většího nemůže být. Ve srovnání s jedním takovým potvrzením, jež může platit za účetní prověrku, nemá zájem či nezájem jedné časové periody žádný význam, alespoň když sledujeme, na co se takový zájem zaměřoval a co nacházel u Kanta. Veřejnost začíná zjišťovat, co se posledních čtyřicet let hrálo v Německu pod názvem filosofie, a pokračuje ve svém uvědomování: nadešel čas zúčtování a bude vidět, zda nekonečné psaní a spory od Kanta přinesly na světlo nějakou pravdu. To mě zbavuje nutnosti probírat zde nedůstojné předměty, zejména když svého cíle mohu dosáhnout stručněji a příjemněji prostřednictvím jedné anekdoty: Když se při karnevalu v reji masek ztratil Dante a medicíjský vévoda jej rozkázal hledat, lidé pověření tímto úkolem pochybovali, že jej znovu najdou, protože měl také

masku. Vévoda jim tedy sdělil otázku, již měli položit každému, kdo se Dantemu nějak podobal. Zněla: „Kdo pozná to dobré?“ Když po mnoha pošetilých odpovědích konečně jedna maska prohlásila, že ten, kdo pozná to špatné, poznali, že to je Dante.[2] Tím zde má být řečeno tolik, že jsem nenašel žádnou příčinu, proč bych se měl nechat zkrušovat nezájmem svých současníků. Viděl jsem totiž, na co se zaměřovali. Kdo byli ti jedineční, to uvidí potomstvo na jejich dílech. Na přijetí, jehož se jim dostalo, však uvidí jen současníky. Na označení „filosofie současné doby“, jehož se chtělo zpochybnit tak zábavným adeptům hegelovské mystifikace, si mé učení nečiní žádný nárok, jen na označení filosofie nadcházející doby. Oné doby, která se už nespokojí se smysluprázdným slovním krámem, dutými frázemi a primitivním paralelismem, nýbrž bude od filosofie vyžadovat reálný obsah a seriózní výklady, ale také si ušetří nesprávný a nesmyslný požadavek, že filosofie musí být parafrází zemského náboženství. „Neboť je nesmyslné očekávat od rozumu vysvětlení a předem mu předpisovat, na kterou stranu musí nutně padnout.“ (Kant, *Kritika čistého rozumu*, s. 755, 5. vyd.) – Je smutné žít v tak pokleslé době, kdy samo sebou se rozumějící pravda musí být teprve dosvědčována autoritou nějakého velkého muže. Směšné však je, když se od filosofie na řetěze očekávají velké věci, a naprosto zábavné, když se k nim se slavnostní vážností připravuje, zatímco předem ví, že dlouhá řeč bude mít jen krátký smysl. Ti prozíravější však většinou poznají pod pláštíkem filosofie zakuklenou teologii, která má hlavní slovo a žáka dychtícího po pravdě poučuje svým způsobem.

[2] Baltasar Gracián, *El Criticon*, II, 9. Ten může zastupovat tento anachronismus.

Na to upomíná i oblíbená scéna velkého básníka. Avšak další, jejichž pohled proniká ještě hlouběji, tvrdí, že to, co se skrývá v onom plášti, je teologie stejně málo jako filosofie. Je to pouhý ubožák, který se s nejslavnostnějším výrazem a hlubokou vážností pokouší předstírat vznešenou pravdu, ale ve skutečnosti nehledá nic víc než kus chleba pro sebe a svou mladou rodinu. Jinou cestou by jej ovšem mohl dosáhnout s menší námahou a větší ctí. On je však za tuto cenu ochoten ke všemu, co se jen požaduje, v nutném případě dokonce i apriorně dedukovat dábla a jeho babičku, ba, když to musí být, může je i intelektuálně nazírat. Kontrastem vznešenosti předstíraného cíle s nízkostí cíle skutečného se sice dosahuje vzácného stupně komiky, nicméně je však žádoucí, aby čistá, posvátná půda filosofie byla očištěna od takových řemeslníků, jako jeruzalémský chrám od kupců a směnárníků. Dokud tedy onen lepší čas nenastane, bude filosofické publikum zaměřovat svou pozornost a záměr jako dosud. Jako dosud i nadále vedle Kanta – tohoto povahou jedinečného velkého ducha, který osvětlil své vlastní hlubiny – bude pokaždé a obligátně jako jeden z takových jmenován Fichte, aniž by se mezi tím ozval i jen jediný hlas: *Héraklés kai píthekos!*[3] – Jako dosud bude za nezměřitelně hlubokou moudrost dále platit Hegelova filosofie absolutního nesmyslu (z čehož jsou 3/4 jalové a 1/4 ztřeštěné nápady), aniž by za motto jeho spisů byla navržena Shakespearova slova „*such stoff as madmen tongue and brain not*“[4] a za jeho emblém sépie, která vypouští temný oblak, aby nebylo vidět, čím je, s nápisem *mea caligine tutus*[5]. – Jako

[3] Héraklés a opice! Pozn. překl.

[4] Takový krám jako blázna jazyk bez mozku.

[5] Zatemňování mě chrání. Pozn. překl.

dosud i nadále bude každý den přinášet nové systémy, sestavené čistě ze slov a frází pro potřebu univerzit a učeného žargonu, v němž se po celé dny mluví, aniž by se něco řeklo. A tuto radost nenaruší ani arabské přísloví: „Mlým sice slyším klapat, ale mouku nevidím.“ Všechno to má jednou svůj čas a musí mít svůj průběh, jako se v každé časové periodě vyskytuje něco analogického, čím se zabývá ruch současníků, a pak to zcela odezní a beze stopy zmizí, že příští generace už nebude umět říci, co to bylo. Pravda může čekat, neboť má před sebou dlouhý život. To právě a vážně míněné jde pomalu stále svou cestou a dosáhne svého cíle, ovšem téměř jako zázrakem: při svém nástupu se totiž zpravidla přijímá chladně, ba s nechutí, ze zcela stejného důvodu, proč později – kdy u potomstva dosáhne plného uznání a nespočetně velké množství lidí (aby se nezkompromitovali) ji bude brát za autoritu – bude mít počet upřímných obdivovatelů téměř stejně tak malý jako na počátku. Přesto ji tito nemnozí mohou udržet ve vážnosti, protože jsou sami vážení. Podávají si ruce přes hlavy neschopného množství, přes staletí. Tak těžká je existence dědické části lidstva. – Naproti tomu kdyby se pravda, aby byla pravá, měla prosit o dovolení u těch, jimž leží na srdci zcela jiné věci, pak by si ovšem mohla zoufat, neboť často jí jako odpověď zazní čarodějnické heslo: *fair is foul and foul is fair*. [6] Naštěstí však tomu tak není. Pravda nezávisí na žádné přízni či nepřízni a nemusí nikoho prosit o dovolení. Stojí na vlastních nohách, čas je jejím spojencem, její síla je nezdolná, její život nezničitelný.

---

[6] Krásné je ošklivé a ošklivé je krásné.

ANIMÁLNÍ MAGNETISMUS A MAGIE

Když roku 1818 vyšlo mé hlavní dílo, měl animální magnetismus za sebou jen krátkou dobu vybojované existence. Na jeho pasivní část, tedy na to, co se při něm děje s pacientem, bylo vrženo trochu světla, když Reil principem jeho vysvětlení učinil protiklad mezi cerebrálním a gangliovým systémem, avšak aktivní část, vlastní agens, díky němuž magnetizér vyvolává tyto jevy, vězel celý ještě v temnotě. Tápalo se ještě mezi všelijakými materiálními principy vysvětlení, mezi způsobem Mesmerova všepronikajícího činitele světa nebo z druhé strany mezi tím, co se vypařovalo z kůže magnetizéra, což za příčinu považoval Stieglitz apod. Každopádně se to povyšovalo k nervovému duchu. To však bylo jen slovo pro neznámou věc. Jednotlivec i prostřednictvím praxe hlouběji zasvěcených mohl stěží začít objasňovat pravdu. Já jsem však byl ještě velmi vzdálen toho, abych doufal v přímé potvrzení svého učení magnetismem.

Avšak dies diem docet,[7] a tak od oné doby velká učitelka zkušenost vynesla na denní světlo, že ono hluboce zasahující agens – jež vycházejíc od magnetizéra vyvolává účinky, které se tak naprosto zdají odporovat zákonitému chodu přírody, že je třeba plně omluvit dlouhé pochyby o nich, tvrdohlavou nevěřičnost, předsudky ze strany komise, jejímiž členy byli i Franklin a Lavoisier, zkrátka všechno, co se v první i druhé periodě stavělo proti magnetismu (nejen v Anglii donedávna vládnoucí primitivní a stupidní

---

[7] Den se učí ode dne. Pozn. překl.

předsudky bez zkoumání) – že tedy ono agens podle mě není ničím jiným než *vůlí* magnetizujícího. Nevěřím, že se ještě dnes mezi těmi, kdo spojují praxi s vhladem, o tom vyskytují jakékoli pochybnosti, a považují proto za zbytečné uvádět četné výroky magnetizérů, jež mé tvrzení posilují.[8] Tak se heslo Puysegura a strašících francouzských magnetizérů *veuillez et croyez!*, tj. „chtěj s důvěrou!“ osvědčilo nejen časem, ale samo se vyvinulo ke správnému vhladu do procesu.[9] Z Kieserova „Tellurismu“, jenž je stále ještě nejdůkladnější a nejzevrubnější učebnicí animálního magnetismu, dostatečně vyplývá, že žádný magnetický akt není účinný bez vůle, a naopak pouhá vůle bez vnějšího aktu může vyvolat jakýkoli magnetický účinek. Manipulace se zdá být jen prostředkem, jak fixovat a téměř ztělesnit volní akt a jeho zaměření. V tomto smyslu Kieser (*Tellur.*, sv. I, s. 379) říká: „Ruce člověka jako orgány, jež nejviditelněji vyjadřují jednající činnost člověka,“ tj. vůli, „jsou při magnetizaci účinnými orgány, a tak vzniká magnetická manipulace.“ Ještě přesněji se o tom vyjadřuje francouzský magnetizér de Lausanne v díle *Annales du magnetisme animal*, 1814-1816, sešit 4, kde tvrdí: L'action du magnétisme dépend

---

[8] Z nejnovější doby chci zmínit jen jeden spis, který si výslovně klade za cíl vyložit, že tím vlastně účinným je vůle magnetizéra: *Qu'est-ce que le Magnétisme?* par E. Gromier, Lyon 1850.

[9] Puysegur však již roku 1784 říká: „Lorsque vous avez magnétisé le malade, votre but était de l'endormir, et vous y avez réussi par le seul acte de votre volonté; c'est de même par un autre acte de volonté que vous le réveillez.“ [Když jste magnetizovali nemocného, bylo vaším cílem uspat ho a podařilo se vám to pouhým aktem vaší vůle; jiným aktem vůle jej pak probudíte. Pozn. překl.] (Puysegur, *Magnet, anim.* 2. edit. 1820, Catéchisme magnétique, p. 150-171.)

de la seule volonté, il est vrai; mais l'homme *ayant une forme extérieure et sensible*, tout ce qui est à son usage, tout ce qui doit agir sur lui, doit nécessairement en avoir une, et pour que la volonté agisse, il faut qu'elle employe un mode d'action.[10] Jelikož podle mého učení je organismus pouhým jevem, viditelností, objektitou vůle, ba vlastně jen v mozku jako představa nazíranou vůlí samou, spadá vnější akt manipulace v jedno s vnitřním aktem vůle. Kde však vůle působí bez manipulace, tam se to děje do jisté míry uměle, oklikou, neboť fantazie občas nahradí i osobní přítomnost. Právě proto je to také mnohem těžší a zdaří se to vzácněji. Kieser proto uvádí, že na somnambuly působí hlasité slovo „Spi!“ nebo „Musíš!“ silněji než pouhé vnitřní chtění magnetizéra. – Naproti tomu manipulace a vnější akt vůbec je bezchybným prostředkem k fixaci a činnosti vůle magnetizéra, protože vnější akty vůbec nejsou možné bez vůle – tělo a jeho orgány totiž nejsou ničím jiným než viditelností vůle samé. Tím se vysvětluje, že magnetizéři občas magnetizují bez vědomého úsilí své vůle, bezmála bezmyšlenkovitě, a přece to působí. Vůbec to, co magneticky působí, není vědomá vůle, její reflexe, nýbrž čisté chtění, co možná oddělené od všech představ. Proto se v předpisech pro magnetizéry, které podává Kieser (*Tellur.*, sv. I, s. 400 nn.), výslovně zakazuje veškeré myšlení a reflektování lékaře i pacienta o jejich konání a trpění, všechny vnější dojmy vzbuzující představy, veškerý hovor mezi lékařem a pacientem, veškerá cizí přítomnost, ba denní světlo atd. a doporučuje se, aby vše probíhalo co možná

---

[10] Je pravda, že magnetizéřská činnost závisí na pouhé vůli, ale člověk má vnější a smyslovou formu, to vše má k užívání, to vše má ke svému jednání, musí to nutně mít, a protože jedná vůle, je třeba to zapojit do akce. Pozn. překl.

podvědomě, jak to platí i u sympatetických kúr. Pravým důvodem toho všeho je, že vůle je zde činná ve své původnosti jako věc o sobě. To vyžaduje, aby představa jako oblast odlišná od vůle, jako něco sekundárního, byla co možná vyloučena. Faktické doklady pravdy, že tím vlastně působícím při magnetizování je vůle a že každý vnější akt je jen nástrojem, najdete ve všech novějších a lepších spisech o magnetismu a zbytečně bychom zabíhali, kdybychom je zde chtěli opakovat. *Jeden* však přesto uvedu, ne proto, že by byl zvlášť nápadný, nýbrž proto, že jej sepsal mimořádný muž a jeho svědectví má specifickou váhu. Je to Jean Paul, který v jednom dopise (otištěném in: *Wahrheit aus Jean Pauls Leben* sv. 8, s. 120) píše: „V jedné velké společnosti jsem jistou paní K. pouhým *pevně chtějícím* pohledem, o němž nikdo nevěděl, dvakrát téměř uspal a předtím u ní vyvolal bušení srdce a zblednutí, až jí S. musel pomoci.“ Obvyklou manipulaci dnes s tím největším úspěchem často zastupuje pouhé uchopení a držení pacientových rukou za upřeného pohledu na něj, a sice právě proto, že i tento vnější akt se hodí k fixaci vůle v určitém směru. Tuto bezprostřední moc, kterou může vůle vykonávat nad druhými, více než vše jiné dokládají podivuhodné pokusy pana Dupoteta a jeho žáků, jež prováděli v Paříži dokonce veřejně. Pouhou vůlí, podporovanou jen nemnoha gesty tam přítom po libosti vedl a určoval cizí osobu, dokonce ji donutil k nejneslýchanějšímu kroucení. Stručnou zprávu o tom sděluje zjevně naprosto poctivě napsaný spisek Karla Scholla z roku 1853: *Erster Blick in die Wunderwelt des Magnetismus*.^[11] Jiný doklad pravdy, o níž mluvíme,

[11] Roku 1854 jsem měl to štěstí vidět mimořádné výkony pana Regazzoniho z Bergama: nebylo při nich možné přehlédnout bezprostřední, tedy magickou moc jeho vůle nad ostatními. O

dodává i výrok otištěný v práci *Mittheilungen über die*

její opravdovosti nemohl nikdo pochybovat, snad jen ten, komu příroda naprosto upřela schopnost k chápání patologických stavů. Srovnatelné subjekty však existují. Z nich je třeba udělat právníky, duchovní, obchodníky nebo vojáky. Jen proboha z nich nechtějte lékaře. Výsledek by totiž byl vražedný, neboť v medicíně je diagnóza hlavní věcí. – Somnambulku, kterou uvádí ve zprávě, mohl libovolně uvést do naprosté katalepsie, pouhou svou vůlí, bez jakýchkoli gest, když kráčela a on za ní stál, ji mohl povalit naznak. Mohl ochromovat, uvést do strnulosti s rozšířenými zornicemi, do naprosté necitelnosti, toho nejzjevnějšího příznaku katalepsie. Jednu dámu z publika nechal hrát na klavír a pak, stojí 15 kroků za ní, ji pomocí vůle ochromil tak, že už dál nemohla hrát. Pak ji postavil proti jednomu sloupu a očaroval ji tak, že i přes to největší úsilí se nemohla hnout z místa. – Podle mého pozorování lze téměř všechny jeho kousky vysvětlit tím, že izoloval mozek od míchy – buď úplně, což ochromilo všechny smyslové a motorické nervy a navodilo úplnou katalepsii, nebo ochromil pouze motorické nervy a senzibilitu zachoval. Hlava si tedy podržela své vědomí, ale seděla na zdánlivě zcela mrtvém těle. Právě tak působí strychnin: ochromuje jen motorické nervy až k úplnému tetanu, který přivodí smrt zadušením, ale smyslové nervy, tedy ani vědomí neporušuje. Regazzoni toho dosahuje magickým vlivem své vůle. Okamžik oné izolace je zřetelně vidět na jistém specifickém otřesu pacienta. O Regazzoniho výkonech a jejich nepochybné opravdovosti pro každého, komu není uzavřen veškerý smysl pro organickou přírodu, doporučuji malý francouzský spis od L. A. B. Douborga: *Antoine Regazzoni de Bergame a Francfort sur Mein*. Frankfurt, listopad 1854, 31 stran, 8. vyd.

V časopise *Journal du Magnétisme*, ed. Dupotet z 25. srpna 1856 v recenzi spisu *De la Catalepsie, mémoire couronné*, 1856, 4. vyd., recenzent Morin píše: „La plupart des caractères, qui distinguent la catalepsie, peuvent être obtenus artificieusement et sans danger sur les sujets magnétiques, et c'est même là une des expériences les plus ordinaires des séances magnétiques.“ [Většinu příznaků, jež se vyznačují katalepsii, může uměle bez

Somnambule Auguste K. in Dresden, 1843, s. 53, kde sama somnambulka říká: „Nacházela jsem se v polospánku; můj bratr chtěl hrát kus, který znal. Jelikož se mi skladba nelíbila, prosila jsem ho, aby nehrál. Přesto se o to pokusil, a tak jsem svou pevnou protikladnou vůlí dosáhla toho, že přes veškeré úsilí už na ten kus nemohl myslet.“ – Nejvyššího vrcholu však věc dosáhne tehdy, když se bezprostřední moc vůle rozšíří i na neživá tělesa. Ať se to zdá jakkoli neuvěřitelné, přesto o tom existují dvě zprávy pocházející ze zcela odlišných stran. V právě jmenované knize na s. 115, 116 a 318 se s uvedením svědků vypráví, že tato somnambulka jednou otočila jehlu kompasu o sedm stupňů, podruhé o čtyři stupně. Tento pokus opakovala čtyřikrát bez jakéhokoli použití rukou, pouhou vůlí prostřednictvím upřeného pohledu na jehlu. – Anglický časopis *Britannia, Galignanis Messenger* z 23. října 1851 udává, že pařížská somnambulka Prudence Bernardová při veřejné seanci v Londýně pouhým otáčením hlavy sem a tam donutila jehlu kompasu, aby sledovala její pohyb. V porotě z publika přítom byl pan Brewster, syn fyzika, a dva další páni (acted as jurors).

Vidíme-li tedy vůli, kterou jsem stanovil jako věc o sobě, to jediné reálné ve všem bytí, jádro přírody, jak v animálním magnetismu na lidech i věcech vykonává to, co nelze vysvětlit podle kauzální vazby, tj. podle zákona běhu přírody, ba že tento zákon do jisté míry ruší a skutečně vykonává *actio in distans*, tedy uvádí na denní světlo nadpřirozené, tj. metafyzické panství nad přírodou, pak nevím, jaké faktičtější potvrzení mého učení bych si ještě mohl přát. Jeden

---

nebezpečí dostat magnetizovaný subjekt, což je má zkušenost i zkušenost obvyklých magnetických seanci. Pozn. překl.]
Dodatek k 3. vydání.

magnetizér, bezpochyby neseznámený s mou filosofií, hrabě Szapary dokonce na základě svých zkušeností dospěl k tomu, že k titulu své knihy *Ein Wort über animalischen Magnetismus, Seelenkörper und Lebensessenz*, 1840, připojil jako vysvětlení paměťihodná slova: „... čili fyzické důkazy, že animálně-magnetický proud je živlem a *vůle principem všeho duševního i tělesného života.*“ –

Animální magnetismus tedy vystupuje přímo jako *praktická metafyzika*, kterou již Bacon z Verulamů ve své klasifikaci věd (*Instaur. magna* L. III.) označil za magii. Animální magnetismus je empirickou či experimentální metafyzikou. – Protože dále v animálním magnetismu vystupuje vůle jako věc o sobě, vidíme, že *principium individuationis* příslušející pouhému jevu (prostor a čas) ihned maří. Přehradu oddělující individua jsou prolomeny: mezi magnetizérem a somnambulem prostor nerozděluje, nastupuje společenství myšlenek a volných hnutí. Stav jasnovidnosti přesahuje poměry příslušející pouhému jevu, podmíněné prostorem a časem, jako blízkost a dálka, přítomnost a budoucnost.

V důsledku takového stavu navzdory mnoha protikladným důvodům a předsudkům se uplatnil, ba téměř povýšil k jistotě názor, že animální magnetismus a jeho fenomény jsou identické s částí dřívější *magie*, onoho pověstného tajného umění, o jehož realitě byli lidé přesvědčeni nejen v tak tvrdě pronásledovaných křesťanských stoletích, ale ve všech dobách všechny národy této země, nevyklučující dokonce ani národy divoké, a za jehož škodlivé užití již dvanáct římských desek,[12] Mojžíšovy knihy a dokonce 11. kniha

---

[12] Plin. hist. nat. L. 30, c. 3. Dodatek k 3. vydání.

Platónových *Žákonů* ukládaly trest smrti. Jak vážně se to bralo i v té nejosvícenější římské době za Antoninů, dokazuje krásná Apuleiova obhajovací řeč u soudu proti obžalobě z čarodějnictví, jež ohrožovala jeho život (*Oratio de magia*, p. 104, Bip.). Apuleius se snaží svalit ze sebe obvinění, nijak však nepopírá možnost magie. Spíše zachází do tak titěrných detailů, jaké figurovaly v čarodějnických procesech ve středověku. Jedině poslední století v Evropě je v ohledu na onu víru výjimkou. Stalo se to v důsledku toho, že Baltazar Becker, Thomasius a někteří jiní v dobrém úmyslu navždy zavřít dveře hrozným čarodějnickým procesům začali tvrdit nemožnost veškeré magie. Toto mínění, jemuž nahrávala filosofie onoho století, získalo převahu, avšak jen mezi učenými a vzdělanými stavy. Lid však v magii nikdy nepřestal věřit, dokonce ani v Anglii – ač její vzdělané třídy s pověrou v náboženských věcech, jež je nejvíc ponižuje, spojují neotřesitelnou thomasiovskou nedůvěru vůči všem faktům, které přesahují zákony akce a reakce či kyselin a louhů, a o jejich velkém krajanovi nelze říci, že by pro něj na nebi i na zemi existovalo víc věcí, než si vysní jejich filosofie. Jedna odnož staré magie se díky svému dobročinnému působení v denní praxi mezi lidem dokonce zjevně zachovala. Jsou to sympatetické kúry, o jejichž realitě lze stěží pochybovat. Nejběžnější je sympatetická léčba bradavic, jejíž účinnost z vlastní zkušenosti potvrzuje již opatrný a empirický Bacon z Verulamů (*Silva silvarum*, § 997). I zaříkávání růže v obličejí se provádí tak často a s úspěchem, že je snadné se o tom přesvědčit. Často se rovněž daří zaříkat horečku aj.[13] Že tím vlastním agens zde nejsou

---

[13] V *Timesech* z 12. června 1855 na s. 10 stojí:

nesmyslná slova a obřady, nýbrž jako u magnetizování vůle léčitele, to potom, co jsme výše řekli o magnetismu, netřeba vysvětlovat. Tyto i ještě neznámé případy sympatetických kúr najdete v Kieserově *Archiv für den thierischen Magnetismus*, sv. 5, sešit 3, s. 106; sv. 8, sešit 3, s. 145; sv. 9, sešit 2, s. 172 a sv. 9, sešit 1, s. 128. K předběžnému seznámení se s věcí lze použít i knihu dr. Mosta *Über sympathetische Mittel und Kuren*, 1842.[14] Tyto dvě skutečnosti, animální magnetismus

---

A horse-charmer

On the voyage to England the ship *Simla* experienced some heavy weather in the Bay of Biscay, in which the horses suffered severely, and some, including a charger of General Scarlett, became unmanageable. A valuable mare was so very bad, that a pistol was got ready to shoot her and to end her misery; when a Russian officer recommended a Cossak prisoner to be sent for, as he was a „juggler“ and could, by charms, cure any malady in horse. He was sent for, and immediately said he could cure it at once. He was closely watched, but the only thing they could observe him do was to take his sash off and tie a knot in it 3 several times. However the mare, in a few minutes, got on her feet and began to eat heartily, and rapidly recovered.

[Koňský kouzelník. Loď *Simla* zažila na cestě do Anglie v Biskajském zálivu bouřlivé počasí, v němž koně velmi trpěli a někteří, včetně válečného oře generála Scarletta, se stali nevladatelnými. Jedna cenná klisna na tom byla tak špatně, že si obsluha už připravila pistoli, aby výstřelem ukončila její trápení, když jeden ruský důstojník doporučil poslat pro jistého kozáckého zajatce s tím, že je to „manipulátor“, který umí kouzly vyléčit jakoukoli koňskou nemoc. Poslali pro něj a on okamžitě prohlásil, že klisnu může vyléčit. Bedlivě ho sledovali, ale jedinou věc, kterou mohli vidět, bylo, jak si sundal svou šerpu a třikrát na ní uvázal uzal. Klisna se ovšem během pár minut postavila na nohy, začala s chutí žrát a rychle se zotavila. Pozn. překl.] Dodatek k 3. vydání.

[14] Množství sympatetických kúr podává již Plinius v 28.

a sympatetické kúry tedy empiricky ověřují možnost magického působení, jež je protikladné fyzickému a jež minulé století tak rozhodně zavrholo. Nechtělo totiž uznat za možné žádné jiné než fyzické působení, při němž účinek nastává podle pochopitelné kauzální vazby.

Šťastnou okolností je, že oprava tohoto náhledu, k níž došlo v našich dnech, vyšla z lékařské vědy. To totiž zároveň zaručuje, že změna mínění nevyvolá silný impulz k opačné straně a my se budeme moci odvrátit od pověr primitivních dob. Jak řečeno, také je to jen jedna část magie, jejíž realita je zachráněna animálním magnetismem a sympatetickými kúrami. Magie zahrnuje ještě mnohem víc, přičemž velká část z toho podléhá až na další starému prokletí nebo se má zastavit. Avšak druhou část, prostřednictvím její analogie s animálním magnetismem musíme alespoň myslet jako možnou. Animální magnetismus a sympatetické kúry totiž poskytují jen prospěšné, na léčbu zaměřené účinky, podobné těm, jež v dějinách magie vystupují jako dílo takzvaných španělských *Salvadores* (Delrio, *Disq. mag.* L. III. P. 2 q. 4 s. 7. – et Bodinus, *Mag. Daemon.*, III, 2), kteří však rovněž zakusili zatracovací soud církve. Magie se však mnohem častěji používala se škodlivým záměrem. Je však více než pravděpodobnou analogií, že vnitřní síla, která při bezprostředním působení na cizí individuum je schopna vykonávat léčivý vliv, bude právě tak mocná působit škodlivě a ničivě. Jestliže by tedy část staré magie kromě té, kterou lze svést na animální magnetismus a sympatetické kúry, byla reálná, pak by byla jistě tím, co se označuje jako *maleficium* a *fascinatio*[15] a co právě

---

knize, kap. 6 až 17. Dodatek k 3. vydání.

[15] Zločin a uhranutí. Pozn. překl.

dalo podnět k většině čarodějnických procesů. Ve výše zmíněné Mostově knize najdeme i pár skutečností, jež je třeba rozhodně přičítat *maleficio* (totiž na s. 40, 41 a v č. 89, 91 a 97). Také historiky o onemocnění od Bende Bensa v Kieserově *Archivu*, sv. 9 až 12, vyprávějí o případech přenosu nemocí, zvláště na psy, kteří potom zašli. Že *fascinatio* bylo známo již Démokritovi, který se je pokoušel vysvětlit jako fakt, vidíme již z Plutarchových *Symposiacaе quaeſtiones*, qu. V, 7, 6. Pokud tyto historiky přijmeme jako pravdivé, máme klíč ke zločinu čarodějnictví, jehož horlivé pronásledování potom neztrácí veškerý důvod. Přestože ve většině případů spočívalo pronásledování na omylu a zneužití, nesmíme ve svém počínání zůstat zcela zaslepení ve věci, že by to, co se po mnohá staletí s tak hroznou přísností pronásledovalo jako zločin, mělo být naprosto nemožné. Z onoho hlediska nám také bude pochopitelné, proč až do dnešních dnů ve všech zemích lidí tvrdohlavě připisuje jisté případy onemocnění nějakému *maleficio* a nelze jej od toho odvrátit. I když nás tedy pokrok doby pohnul k tomu, abychom část onoho rozkřičeného umění nepovažovali za tak marnou jako minulé století, přece je zde více než kde jinde nutná opatrnost, abychom ze změní lži, klamu a nesmyslu, jak je nám ve svých spisech uchoval Agrippa z Nettesheimu, Wierus, Bodinus, Delrio, Bindsfeldt aj., vylovili jednotlivé pravdy. Lež a podvod, jež jsou časté všude ve světě, totiž nikde nemají tak volný prostor jako tady, kde se zákony přírody pochopitelně opouštějí, ba prohlašují za zrušené. Proto na úzkých základech toho mála, co na magii může být pravdivého, vidíme postavenou nebetyčnou budovu těch nejdobrodružnějších báchovek a nejdivočejších pitvorností, v jejichž důsledku docházelo po staletí

k těm nejkrvavějším krutostem. Při jejich sledování získává převahu psychologická reflexe vnímavosti lidského intelektu vůči těm nejneuvěřitelnějším, ba bezmezným nesmyslům a ochota lidského srdce zpečetit je krutostmi.

Co dnes v Německu modifikovalo soud učenců o magii, však přesto není jen animální magnetismus. Tuto změnu v hlubším základu připravil již Kantův převrat ve filosofii, který v tomto i v jiných kouscích klade fundamentální rozdíl mezi vzdělaností Němců a jiných Evropanů. – Abychom se mohli veškeré skryté sympatii či vůbec magickému působení předem vysmát, museli bychom shledat svět zcela pochopitelným. To však lze jen tehdy, když na svět upřeme nadměru povrchní pohled, který nepřipustí žádné tušení o tom, že jsme pohrouženi v moři hádanek a nepochopitelností a bezprostředně od základu neznáme a nechápeme ani věci, ani sami sebe. Toto smýšlení je přesně protikladné tomu, že téměř všichni velcí muži, nezávisle na době a národu, prozrazovali jistý pověrečný nátěr. Kdyby nám náš přirozený způsob poznání bezprostředně ukázal věci o sobě, a tedy i absolutně pravdivé poměry a vztahy věcí, pak bychom byli samozřejmě oprávněni *a priori*, tedy bezpodmínečně odmítnout veškeré předvídaní budoucnosti, veškerá zjevení nepřítomných, umírajících či dokonce zesnulých. Jestliže však, jak učí Kant, to, co poznáváme, jsou pouhé jevy, jejichž formy a zákony se nerozšiřují na věci o sobě, je takové zavržení zjevně ukvapené. Opírá se totiž o zákony, jejichž apriorita je omezena jen na jevy, avšak věci o sobě, k nimž musí patřit i naše vlastní vnitřní Já, nechává nedotčeny. Věci o sobě však k nám mohou mít vztahy, z nichž vyvěrají jmenované procesy. Rozhodnutí o nich musíme tedy očekávat aposteriorně, ne předjímat. Že Angličané a

Francouzi tvrdohlavě setrvávají u apriorního odmítání takových procesů, spočívá v zásadě na tom, že jsou v podstatě ještě v područí Lockovy filosofie. Ta tvrdí, že po abstrahování smyslových počtů poznáváme věci o sobě. Zákony materiálního světa se potom považují za nepodmíněné a nenechává se platit žádný jiný vliv než *influxus physicus*. Francouzi sice věří ve fyziku, ale ne v metafyziku a statut nedávají žádné jiné než takzvané „Přírodní magii“. I když tento výraz v sobě obsahuje stejné *contradictio in adjecto* jako „nadpřirozená fyzika“, byl nescíslněkrát vážně použit, zatímco „nadpřirozená fyzika“ se dočkala použití jen jednou, když si to žertem dovolil Lichtenberg. Naproti tomu lid, stále ochotný věřit v nadpřirozené vlivy vůbec, tím svým způsobem vyslovuje přesvědčení (i když jen pocíťované), že to, co vnímáme a chápeme, jsou pouhé jevy, ne věci o sobě. Že jsme to nepřehnali, zde může doložit jedno místo z Kantovy práce *Základy metafyziky mravů*: „Lze ještě poznamenat – a k tomu není zapotřebí žádného subtilního přemýšlení, nýbrž můžeme se domnívat, že by tak učinil i ten nejprostší rozum, i když svým způsobem, tj. na základě temného rozlišování soudnosti, jež nazývá citem – že představy, jež se nám vnucují bez naší vůle (jak se děje u představ smyslů), nám nedávají poznat předměty jinak, než jak nás tyto předměty afikují, přičemž nám zůstává neznámé, jaké jsou asi o sobě, a že tudíž my, pokud jde o tento druh představ, i při nejnapjatější pozornosti a zřetelnosti, které by mohlo jen rozvažování vždy připojit, můžeme dospět pouze k poznání *jevů*, nikdy však *věcí o sobě*. Jakmile se jednou provede toto rozlišení..., pak z toho samo sebou vyplývá, že za jevy musíme připustit a uznat přece jenom ještě něco jiného, co není jevem,

totiž věci o sobě...“[16]

Kdyby si lidé přečetli Tiedemannovy dějiny magie (pod titulem *Disputatio de quaestione, quae fuerit artium magicarum origo*, Marb. 1787), spis oceněný Göttingenskou společností, užasli by nad vytrvalostí, s níž lidstvo nehledě na množství nepříjemností myšlenky magie pronásledovalo. Usoudili by z toho, že k tomu musel být nějaký hluboký důvod (pokud ne ve věci vůbec, pak minimálně v povaze člověka), nejen nějaký svévolně vymyšlený rozmar. Ačkoli definice magie se o tom u pisatelů různí, přece nikdy nelze přehlédnout základní myšlenku: totiž že se ve všech dobách a ve všech zemích hájilo mínění, že kromě řádného způsobu průběhu změn ve světě prostřednictvím kauzální vazby těles musí existovat ještě nějaký jiný, zcela odlišný způsob, který nespočívá na kauzální vazbě. Proto se také jeho prostředky ve srovnání s oním prvním způsobem zjevně musí jevit absurdními. Nepřiměřenost příčin aplikovaných na záměrný účinek by totiž musela bít do očí a kauzální vazba mezi nimi by nebyla možná. Jedině za předpokladu, že kromě vnější vazby zakládající *nexum physicum* mezi jevy tohoto světa, musí prostřednictvím podstaty o sobě všech věcí existovat ještě jiná, téměř podzemní vazba, díky níž z *jednoho bodu* jevu lze pomocí *nexum metaphysicum* bezprostředně působit na každý jiný, že tedy místo obvyklého působení z vnějšku, z jevu na jev, musí být možné působení na věci z vnitřku, prostřednictvím podstaty o sobě, která je ve všech jevech jedna a táž, že tak jako působíme kauzálně jako *natura naturata*, jsme schopni působení i jako *natura naturans* a na okamžik můžeme uplatnit mikrokosmos

[16] Kant, I., *Žáklady metafyziky mravů*. Přel. Ladislav Menzel, Praha 1990, s. 112-113.

jako makrokosmos, že přehradu individuace a oddělení, jakkoli se zdají pevné, přece jen příležitostně mohou připustit komunikaci, téměř za kulisami nebo jako tajnou hru pod stolem a že jako lze při somnambulní jasnovidnosti zrušit individuální izolaci *poznání*, za tohoto předpokladu lze zrušit i individuální izolaci *vůle*. Taková myšlenka nemůže vzniknout empiricky ani nemůže být potvrzena zkušeností získávanou ve všech dobách a ve všech zemích, neboť ve většině případů musela zkušenost vypadat přímo opačně. Jsme proto toho mínění, že původ této myšlenky, která je v celém lidstvu tak všeobecná a navzdory tolika protikladné zkušenosti a prostému lidskému rozumu nezničitelná, je třeba hledat velmi hluboko, totiž ve vnitřním citění všemocnosti vůle o sobě, oné vůle, která je vnitřní podstatou člověka a zároveň celé přírody, v pocitu, že s ní spjatý předpoklad, ona všemocnost by se jednou nějakým způsobem mohla uplatnit i u individua. Člověk sice nebyl schopen prozkoumat a rozlišit, co je možné pro vůli jako věc o sobě a co pro vůli v jednotlivém jevu, ale bez dalšího předpokládal, že za jistých okolností může prolomit přehradu individuace. Onen pocit totiž vytrvale vzdoroval poznání vnucujícího se ze zkušenosti, že:

„Bůh, jenž mi v prsou přebývá,
vzruší mé nitro nejvnitřnější,
však nechť i nad mou duší vládu má,
nic nedokáže v sféře vnější.“ [17]

V souvislosti s vyloženou základní myšlenkou shledáváme, že k magii aplikované fyzické prostředky

---

[17] Goethe J. W.: *Faust*. Přel. Otokar Fischer, Praha 1965, s. 68.

byly vždy brány jen jako nástroj něčeho metafyzického, jinak by totiž nemohl mít žádný poměr k zamýšlenému účinku. Takovým nástrojem byla cizí slova, symbolické jednání, nakreslené obrazce, voskové sošky apod. A úměrně onomu původnímu pocitu vidíme, že tím, co bylo v takovém prostředí nosným, byl nakonec vždy akt *vůle*, na niž se nástroj vázal. Velmi přirozeným podnětem k tomu bylo, že si člověk v pohybech těla každý okamžik uvědomoval naprosto nevysvětlitelný, tedy zjevně metafyzický vliv vůle. Cožpak by to nemohl rozšířit i na jiná těla? Najít k tomu cestu, zrušit izolaci, v níž se nachází vůle v každém individuu, rozšířit bezprostřední sféru vůle za vlastní tělo chtějícího – to bylo úkolem magie.

Hodně se však chybovalo v tom, že tato základní myšlenka, z níž, jak se zdá, magie vlastně vznikla, může ihned přejít do zřetelného vědomí, lze ji poznat *in abstracto* a že by tedy tím byla magie ihned pochopitelná samo sebou. Jen u některých myslících a učených pisatelů minulých staletí (jak brzy doložím) nacházíme zřetelnou myšlenku, že magická síla spočívá ve *vůli* samé a že dobrodružná znamení a jednání spolu s doprovodnými nesmyslnými slovy, jež platila jako prostředek zaklínání démonů a spojení s nimi, jsou pouhým nástrojem a fixovacím prostředkem *vůle*. Akt vůle, která má magicky působit, tím přestává být pouhým přáním a stává se skutkem, získává *corpus* (jak říká Paracelsus) a je také jistým způsobem výslovným prohlášením individuální vůle, že se nyní uplatňuje jako obecná vůle o sobě. Při každém magickém aktu, sympatetické kúře či čemkoli, co to může být, je vnější jednání (prostředek spojení) právě tím, co je při magnetizování jen nátěrem, tedy vlastně ne tím podstatným, nýbrž prostředkem, tím,

čím vůle jako jediné vlastní agens získá své zaměření a fixaci v tělesném světě a přestupuje do reality. Proto je zpravidla nezbytný. – U ostatních pisatelů oněch dob příslušně oné základní myšlenka magie je jistý jen cíl – podle vlastní vůle vykonávat absolutní panství nad přírodou. Avšak k myšlence, že takové panství musí být bezprostřední, se nemohli pozvednout, nýbrž je uvažovali jako naprosto *zprostředkované*. Zemská náboženství totiž všude stavěla přírodu pod panství bůžků a démonů. Snahou magiků bylo řídit tyto bůžky svou vůlí, pohnout je, ba donutit k službě. To, co se magikovi podařilo, připisoval jim, právě tak jako Mesmer připisoval úspěch svého magnetizování magnetickým hůlkám, jež držel v rukou, místo aby je přiznal své vůli, která byla tím pravým agens. Tak tuto věc braly všechny polyteistické národy a tak magii chápal i Plotínos[18] a zvláště Iamblichos, tedy jako *theurgii*, kterýžto výraz poprvé použil Porfýrios. Tento výklad se hodil polyteismu, této božské aristokracii, neboť panství nad různými silami přírody uděloval právě tolika bohům a démonům, takže alespoň z největší části byli tito bozi jen personifikovanými přírodními silami. Z nich pak pro sebe či ke své službě magik získal brzy toho, brzy onoho. Jedině v božské monarchii, kde celá příroda patří jednomu jedinému, by bylo scestnou myšlenkou navazovat s ním privátní spolek nebo dokonce chtít nad ním vykonávat nějaké panství. Proto tam, kde vládlo židovství, křesťanství nebo islám, se onomu výkladu postavila do cesty všemocnost jediného Boha, na kterého se magik už nemohl odvážit. Nezbylo mu tedy.....

---

[18] Plotínos tu a tam, prozrazuje správnější náhled, např. *Enn.* II. lib. III. c. 7. – *Enn.* IV. lib. III. c. 12. – et lib. IV. c. 40, 43. – et lib. IX, c. 3.